

Original Article

Analysis of Rational Education Curriculum Elements: based on Tasnim interpretation

Gholamreza Hajizadeh*

Hasan Malaki**

Alireza Sadeghi***

Hamid Parsania****

Introduction

The current research analyzes curriculum elements based on the sequential interpretation of Tasnim from the Holy Quran by Abdullah Javadi Amoli.

Method

Based on the philosophy that governs the education system and the definitions of the curriculum elements, seven elements of purpose, content, learning activities, teacher, learner, environment, and evaluation were selected as the basic components in lesson planning. Then, the verses with keywords related to wisdom and with the help of sequential interpretation of Tasnim were examined with the thematic analysis method and 43 themes were extracted. The method of intellectual necessity was classified as a feature of the curriculum elements.

Results

The results of the research, based on the definitions of curriculum elements, indicate that the most important characteristic of the goals element in a curriculum aimed at intellectual education is attaining closeness to Allah (Qurb ilallah), religiosity, and rational fear of Allah. The key features of the content element are as follows: the centrality of monotheism (Tawhid), the

* Ph.D. student in Curriculum Planning, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran.

** Professor, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran. *Corresponding Author:* malaki_cu@yahoo.com

*** Associate Professor, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran.

**** Associate Professor, University of Tehran, Iran.

breadth of existential knowledge, research-oriented learning, the pursuit of reward, love and wrath stemming from reason, and learning through admonition. Regarding-learning activities, the most significant characteristics include a comprehensive perspective and steady, gradual progress. The role of the teacher in this curriculum is defined by a broad outlook, knowing the audience, and displaying compassionate discipline. As for the learner, the most essential traits include: avoiding ignorant enthusiasm, establishing justice in society, patience and reliance on Allah, trustworthiness, integrity, abstaining from wrongdoing, keeping one's promises, discretion, self-restraint, identifying ill-wishers, constant remembrance of Allah, speaking with wisdom, forgiveness, charitable giving, unity, gratitude, resilience, adherence to Shariah, appropriate conduct, repentance, responding to evil with good, knowledge of the self, and steadfastness of character. In terms of the learning environment, the key aspects of an intellectual education curriculum include: maintaining respect, avoiding ostentation, and staying on the path of truth. Finally, the characteristics of assessment are defined by the union of knowledge and action, sincerity, and a presence filled with awareness.

Discussion

Rational education in this research is creating a systematic platform based on revelation for the growth of intellect in the direction of understanding the truth of things taking steps towards perfection and finally getting closer to God Almighty.

Keywords: Rational education, curriculum of rational education, Tasnim Interpretation

Author Contributions: This research is a part of the doctoral thesis of the first author, which was carried out under the guidance of the second and third authors and the fourth consultant. In addition, formulation of the research plan, compilation process, analysis and interpretation of findings and writing of the text of the article were done with the exchange of opinions of all colleagues.

Acknowledgments: The current research would not have been possible without the cooperation of supervisors and advisors. Therefore, their efforts are appreciated.

Conflicts of interest: The authors declare there is no conflict of interest in this article.

Funding: This research is not sponsored by any institution and all costs have been borne by the authors.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۵/۲۰
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۱۰/۲۲

مجله‌ی علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز
پاییز و زمستان ۱۴۰۳، دوره‌ی ششم، سال ۳۱
شماره‌ی ۲، صص: ۲۸۴-۲۶۳

مقاله پژوهشی

واکاوی عناصر برنامه درسی تربیت عقلانی بر اساس تفسیر تسنیم

* غلامرضا حاجی‌زاده

** حسن ملکی

*** علیرضا صادقی

**** حمید پارسائیا

چکیده

هدف پژوهش واکاوی عناصر برنامه درسی تربیت عقلانی بر اساس تفسیر ترتیبی قرآن کریم (تسنیم) اثر استاد عبدالله جوادی آملی است. در این راستا براساس فلسفه حاکم بر نظام تعلیم و تربیت و تعاریف عناصر برنامه‌ی درسی، هفت عنصر هدف، محتوا، فعالیت‌های یادگیری، معلم، متربی، محیط و ارزشیابی به عنوان مؤلفه‌های اساسی در برنامه‌ریزی درسی انتخاب شدند. سپس آیات دارای کلیدواژه مرتبط با عقل احصا و با کمک تفسیر ترتیبی تسنیم با روش تحلیل مضمون مورد بررسی و ۴۳ مضمون استخراج شد. سپس با روش استنتاجی به شیوه ضرورت عقلی ویژگی عناصر برنامه درسی طبقه‌بندی شد. نتایج پژوهش براساس تعاریف عناصر برنامه‌ی درسی حاکی از آن است که مهم‌ترین ویژگی عنصر هدف در برنامه درسی تربیت عقلانی قرب الی الله، دینداری و خوف عقلی از خدا داشتن است. مهم‌ترین ویژگی عنصر محتوا عبارت است از: توحیدمحوری، گستره معرفت وجود، پژوهش محوری، کسب ثواب، محبت و غضب برخواسته از عقل و عبرت‌آموزی. در مقوله فعالیت‌های یادگیری مهم‌ترین ویژگی عبارت از نگاه فراگیر، حرکت آهسته و پیوسته است. ویژگی معلم در این برنامه عبارت است از: فراخنای نگرش، شناخت مخاطب، قهر مهرآگین. در بعد متربی مهم‌ترین ویژگی عبارت است از:

- این مقاله بر گرفته از رساله دکتری با عنوان طراحی و اعتبار یابی الگوی برنامه درسی تربیت عقلانی دوره دوم متوسطه بر اساس تفسیر تسنیم در دانشگاه علامه طباطبایی تهران است.

* دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه علامه طباطبایی تهران، ایران.

malaki_cu@yahoo.com

** استاد، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

*** دانشیار، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

**** دانشیار، دانشگاه تهران، ایران.

اجتناب از حمیت جاهلانه، اقامه عدالت در جامعه، شکیبایی و واگذاری امور به خدا، مورد اعتماد و درستکار، بازایستادن از زشتی‌ها، پای پیمان ماندن، سرپوشی، خویشنداری، شناسایی بدخواهان، در همه حال به یاد خدا بودن، بیان حکیمانه و حکمت بیانی، چشم‌پوشی کریمانه، انفاق، وحدت کلمه، قدردان، ارتقای تاب‌آوری، شریعتمداری، رفتار به جا، توبه، بدی دیگران را با خوبی پاسخ دادن، معرفت نفس و ثبات شخصیت. در مقوله محیط یادگیری برنامه درسی تربیت عقلانی مهم‌ترین ویژگی‌ها عبارت است از: حفظ حرمت‌ها، اجتناب از جلوه‌گری، در مسیر راستی و ویژگی‌های ارزشیابی عبارتند از: همراهی علم و عمل، خلوص و سرشار از حضور.

واژه‌های کلیدی: عقل، برنامه درسی تربیت عقلانی، تفسیر تسنیم.

مقدمه

از جمله ابعاد اصلی و سرمایه بسیار ارزشمند حیات انسان عقل است (Maleki, 2021) که شکوفا شدن آن، توفیق در سایر ابعاد شخصیت انسان را به دنبال دارد. در باب عظمت عقل اینکه اساس تمام تمدن‌ها و کشف قوانین و مجهولات و تشخیص صحیح از سقیم و خیر از شر (Bagheri, 2021; Beheshti & Rashidi, 2013) با این نیروی خارق‌العاده انجام شده است. با این وجود، عقل که به عنوان توانایی ویژه در سرشت انسان تعبیه شده است به خودی خود شکوفا نشده و برای پیمودن راه سعادت و کمال به تربیت نیاز دارد تا از یک سطح پائین به سطح بالایی از درک و شناخت برسد (Bahij, 2018). این گونه است که تربیت عقلانی به معنای زمینه‌سازی برای رشد فکر و اندیشه انسان (Maleki, 2001) و سعادت و نیک فرجامی نمود پیدا می‌کند.

بر این اساس، فلاسفه تعلیم و تربیت به طور مداوم و مؤکد در چارچوب فلسفه پذیرفته شده در جامعه خود، نقطه نظرانی با محوریت پرورش و تربیت عقل مطرح نموده‌اند. به عنوان مثال علامه جعفری در مقام متفکری مسلمان تربیت عقلانی را پرورش قوه تفکر انسان برای انتقال از حیات معمول به حیات معقول می‌داند. از نگاه ایشان تربیت عقلانی دارای یک هدف نهایی و چند هدف واسطه‌ای است. هدف نهایی تربیت عقلانی رساندن انسان به مقام عبودیت و بندگی خدا و اهداف واسطه‌ای آن شامل خودسازی و غلبه عقل بر هوای نفس و تبدیل احساسات خام به احساسات تصعید شده است. در مقابل کانت معتقد است: انسان به دلیل خصیصه خود بنیادی عقل، باید خود را نه تنها در حوزه عقل نظری، بلکه در حوزه عقل عملی نیز متعلق به عالم معقول بداند. اهداف تربیت عقلانی وی، به کمال رساندن همه قوای انسان، پیشرفت مداوم آدمی و کمال انسانی، تبدیل انسان طبیعی به انسان اخلاقی و هدایت آدمی به

سوی آزادی راستین است (Turkashvand et al., 2018) در این میان آنچه الگوی اسلامی تربیت عقلانی را برجسته تر می‌کند تلقی عقل به عنوان منبع شناخت و نمایاندن منظری وسیع از ارزش‌های عقلی است که به شناخت خلق، خالق و حقایق می‌پردازد.

از آنجا که فرهنگ کشورمان (ایران)، فرهنگی دینی و اسلامی است - چه بدان تصریح شود یا نشود- (Bagheri, 2021) ویژگی‌هایی برای انسان ذکر گردیده که نمی‌توان آن را در قالب هیچ کدام از برنامه‌های درسی موجود گنجانند (Maleki, 2021) - غنی‌سازی معرفت در شناخت خداوند متعال از جمله آن‌هاست - لذا در این وظیفه و رسالت حکومتی است که برنامه درسی به عنوان یک وسیله تربیتی موضوعیت پیدا کرده تا بتواند در عملکردهای تربیتی بطور هدفمند نقش آفرینی کند. بدون تردید به خاطر حساسیت و جایگاه برنامه درسی در نظام تعلیم و تربیت، منبع استخراج نکات و آموزه‌های مرتبط با آن نیز باید عظیم و دقیق باشد، از آنجا که قرآن خود برنامه درسی (Javadi Amoli, 2009) و کتاب هدایت است و هدایت نمودن و هدایت شدن تنها از مسیر عقل و علم است با این مصداق که هر جا قرآن قصد دارد انسان‌ها را از ظاهر به باطن، از طبیعت به ورای طبیعت، از امور محسوس و مادی به معنویت و از دنیا به آخرت سوق دهد از تفکر و تعقل استفاده می‌کند (Khazali et al., 2023) پس مدد گرفتن از آن به عنوان عالی‌ترین و کامل‌ترین منبع عظیم هستی در امر تدوین برنامه درسی قرآن بنیان مبرهن و موجه می‌نماید. بر این اساس عنصر عقل همواره در میان سایر عناصر - ایمان، علم، اخلاق و عمل- الگوی هدف گذاری برنامه درسی ملی جنبه محوری داشته است تا بتواند به پرورش انسان‌هایی معتقد به اصول و فروع دین و مسئولیت‌پذیر در قبال خود، خالق، مخلوق و ... منجر شود، اما آنچه قابل تأمل است اینکه تربیت رسمی و غیررسمی کماکان در این حوزه رنجور به نظر می‌رسد (Aghaei & Sharafi, 2020) و مدارس کشورمان در آموزش و ایجاد ظرفیت‌ها و خصلت‌های فاضل در دانش‌آموزان و توجه به بعد عقلانی - علی‌رغم محوریت این عنصر در بین سایر عناصر برنامه درسی ملی- در برنامه درسی موجود توفیق چندانی به دست نیاورده‌اند و اغلب برنامه‌های طراحی شده نسبت به تقویت این بُعد بی‌توجه بوده و به جای آنکه نسلی قیام‌کننده از ماده به معنا و از مُلک به ملکوت تربیت کند و فراهم کننده بستری برای تقویت روح پرسشگری و انسان کامل باشد به دنبال تربیت نسلی با عقلی محدود به علوم ابزاری صرفاً معاش‌اندیش و بارآوردن دانش‌آموزان و انسان‌هایی

تک‌بعدی و مکانیکی هستند که تنها دغدغه آن‌ها حفظ طوطی‌وار مطالب با هدف کنکور و دانشگاه است (Nouroozi & Barati, 2020) همچنین کم توجهی به بُعد عقلانی سبب بروز ناهنجاری‌های دیگر مانند سرقت، حرمت‌شکنی، بی‌احترامی و اهانت به دین و اشخاص در سطح جامعه (Abbasi, 2017) و کلاهبرداری اینترنتی و سرقت اطلاعات هویتی (Hosseini et al., 2021) می‌گردد. لذا به نظر می‌رسد پس از خانواده، نظام آموزش و پرورش کشور با تمرکز بر حوزه تربیت عقلانی و با برنامه‌ریزی و تولید برنامه‌های درسی مرتبط با آن می‌تواند تا حد امکان درصد خطاپذیری عقل را در متربیان خصوصاً نسل جوان کاسته و بهره‌وری صحیح از این قوه‌ی مهم را به آنها بیاموزد (Okhovat, 2015). همچنین در تسلط بر نفس نقش بزرگی ایفا کند. بنابراین برای رسیدن به اهداف سند برنامه درسی ملی به عنوان سند بالادستی نظام تعلیم و تربیت کشور و پرورش انسان‌هایی متعالی که از درجه أسفل السافلین: «ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ» تا جایگاه «ثُمَّ ذَاتِ الدَّلَىٰ ۖ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ» عروج کند (Javadi Amoli, 2012) ضرورت دارد این موضوع در افراد جوامع بطور عام و نظام تعلیم و تربیت بطور خاص در کنار برآورده کردن نیازهای مادی نمود پیدا کند. لازمه این کار شناسایی مؤلفه‌های عقل و عقل‌ورزی و محور قرارگرفتن در ساختار و عناصر برنامه درسی است چرا که در فرآیند تدوین و طراحی برنامه درسی، برنامه‌ریزان درسی ابتدا باید در مورد عناصر برنامه درسی تصمیم‌گیری کنند. سپس به شیوه‌های اجرایی و عملی بپردازند. توجه به عناصر برنامه درسی سبب می‌شود که برنامه درسی، صورت عملیاتی پیدا کند (Roshanghias et al., 2021) در این صورت می‌توان شاهد بروز و ظهور آثار آن در رفتار انسان به صورت خیرخواهی و نیکوکاری و حقیقت‌جویی و عدالت و حکمت و سجایا و ارزش‌ها و ملکات انسانی باشیم (Zahedi, 2006).

لذا این تحقیق بر آن است به عنصر عقل جان تازه‌ای بخشیده و با مبنا قرار دادن آن، مؤلفه‌های ناشناخته‌اش را از طریق کاوش و تعمق در تفسیر ترتیبی تسنیم که خود تفسیری جامع از جهت پردازش به موضوعات مختلف مانند فقه، کلام، اخلاق، فرهنگ تربیت است استخراج و سپس با هفت عنصر اساسی در برنامه درسی مرتبط نماید که به نظر در نوع خود کم نظیر است تا به این سؤال پاسخ دهد که ویژگی‌های عناصر برنامه درسی (هدف، محتوا، فعالیت یادگیری، معلم، متربی، محیط و ارزشیابی) تربیت عقلانی بر اساس تفسیر تسنیم کدامند؟

روش‌شناسی پژوهش

هدف این پژوهش واکاوی عناصر برنامه درسی تربیت عقلانی بر اساس تفسیر ترتیبی قرآن کریم (تسنیم) اثر استاد عبدالله جوادی آملی است. در این راستا براساس فلسفه حاکم بر نظام تعلیم و تربیت و تعاریف عناصر برنامه‌ی درسی، هفت عنصر هدف، محتوا، فعالیت‌های یادگیری، معلم، مربی، محیط و ارزشیابی به عنوان مؤلفه‌های اساسی در برنامه‌ریزی درسی انتخاب شدند. سپس آیات دارای کلید واژه مرتبط با عقل با کمک تفسیر ترتیبی تسنیم با روش تحلیل مضمون مورد بررسی قرار گرفت و ۴۳ مؤلفه با روش مذکور احصا شد. سپس با کمک مؤلفه‌های استخراج شده و با روش استنتاجی به شیوه ضرورت عقلی که برای نظریه‌پردازی در حوزه علوم اسلامی و انسانی کارا می‌باشد ویژگی‌های عناصر برنامه درسی طبقه‌بندی شدند. لازم به توضیح است که شیوه ضرورت عقلی با تکیه بر گزاره‌های هست و نیست و باید و نباید به نتیجه می‌پردازد. نتایج حاصله مبتنی بر ارتباط معنادار میان مبانی و مدلول‌های تربیتی خواهد بود. روش مذکور از بخش‌هایی از قبیل مبانی، نقطه مطلوب و نتیجه ضرور الوجود عقلی تشکیل می‌شود؛ لذا در این پژوهش از این شیوه استفاده شد (Rezaee, 2021). میدان پژوهش و مشارکت‌کنندگان تحقیق عبارتند از: تفسیر تسنیم و آیاتی از قرآن که دارای کلیدواژه مرتبط با عقل است. به دلیل لزوم بررسی تمام آیات و جامعیت نمونه، نمونه‌گیری انجام نشد و کل جامعه پژوهش مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش

گام اول: به دست آوردن مفاهیم اثرگذار در تعلیم و تربیت از مجرای دانش فلسفه
از آنجا که به تعداد فلسفه‌ها (فلاسفه)، نظام تربیت و برنامه درسی وجود دارد برخی از آنها در منابع علمی بروز و ظهور یافته و ارائه شده است، برخی نیز مدفون در اندیشه‌های فلسفی است که از طریق کاوش در مبناها می‌توان به آنها دست یافت. بی تردید هرکشوری تلاش دارد مطابق فلسفه حاکم خود کودکان، نوجوانان و جوانان خود را همسو با آرمان‌ها و اهداف مقبول پرورش دهد تا بتواند جامعه مطلوب را به وجود آورد. لذا طبق قاعده فوق وقتی که ابتدای هر یک از رویکردهای برنامه‌ریزی درسی بر مبنای فلسفی خاص مبرهن و محرز است به آسانی می‌توان پذیرفت که استنتاج نظریه و الگوی برنامه‌ریزی درسی از مبانی فلسفی و اجتماعی اسلامی نیز

یک امر طبیعی و قابل دفاع بوده (Maleki, 2021) و بالطبع برنامه درسی تربیت عقلانی بر مبنای تفسیر تسنیم نیز از این قاعده مستثنا نخواهد بود. از آنجا که هر فلسفه‌ای بر پایه ارکانی چون: هستی‌شناسی، انسان‌شناسی، معرفت‌شناسی، ارزش‌شناسی و الهیاتی استوار است لذا در ادامه تلاش شد برای تبیین بیشتر موضوع و بیان تفاوت هر چه بهتر فلسفه اسلامی با سایر مکاتب فلسفی و همچنین برداشتن هر چه بهتر گام‌های بعدی جهت پاسخ به سؤال پژوهش به تشریح این ارکان پرداخته شد:

۱) مبانی هستی‌شناسی

در رابطه‌ی با هستی‌شناسی دو دیدگاه کلی وجود دارد: الهی و غیرالهی. در نگاه غیرالهی وجود مساوی با ماده است و همه موجودات بایستی فقط مادی باشند و هر چیزی که مادی نباشد وجود خارجی ندارد. در این رویکرد هستی‌شناسی انسان در مدار ماده محصور بوده، زندگی او برابر پندار باطل او، در تنگنای طبیعت محبوس شده و همه حرکات و رفتارها و اعمالش با امور طبیعی و مادی مرتبط می‌شود. در صورتی که هستی‌شناسی اسلامی برگرفته از جهان‌بینی الهی است، در این نوع از جهان‌بینی، انسان موجودی مجرد است که طریق معرفت و اثبات و ابطال آن در قلمرو حسّ و تجربه نمی‌گنجد، زیرا افزون بر راه حس و تجربه، راه برهان عقلی و بالاتر از آن، راه شهود قلبی و عرفانی و نیز برتر از آن دو، راه وحی و کشف و شهود معصومانه وحی نیز وجود دارد. در این جهان‌بینی خداوند واجب‌الوجود است و موجودات، پرتوی از نور وجودبخش اویند (Javadi Amoli, 2015) جهان در هستی‌شناسی اسلامی در حال حرکت و شدن است. این حرکت هدفدار و به سوی مقصد هستی یعنی خداوند است (Maleki, 2019) به تبع آن تنها تعلیم و تربیتی درباره انسان امکان‌پذیر است که تدریجی باشد (Fathali et al., 2021) بر این اساس برنامه‌های درسی و عناصر آن باید در راستای معرفت به واقعیت‌ها و محقق شدن کمالات عقلی انسان در مسیر قرب الهی باشد. در چنین فلسفه‌ای جوهر هستی ذات احدیت است و اساس تعلیم و تربیت خدامحوری و هستی خداوندمحور است (Maleki, 2019).

۲) مبانی انسان‌شناسی

بی شک، همه علوم رایج، چه آن‌ها که از حیث نظری متوجه به انسان است و چه آن‌ها که

به لحاظ کاربردی و عملی معطوف به آدمی است، بر پایه انسان‌شناسی استوار است (Javadi Amoli, 2010) لذا، توصیف انسان به منزله‌ی سنگ بنا در هر علمی است (Bagheri, 2021). به نحوی که اگر تحلیل درست و نظام یافته از ساختار ویژگی‌های انسان به عمل نیاید، تعلیم و تربیت و البته برنامه درسی وضع مطلوبی نخواهد داشت (Maleki, 2019). لذا پرداختن به مبانی انسان‌شناختی امری اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. هر چند کسانی هستند که انسان را صرفاً مادی دیده و تعریف می‌کنند (Fathali et al., 2021) اما در فلسفه تربیتی اسلام، خداوند علاوه بر ابزار شناخت، یعنی چشم، گوش، نور عقل را در درون انسان قرار داد و انبیا را فرستاد تا عقل را که نخستین سرمایه بشر است، را شکوفا کنند؛ چه عقل نظری و اندیشه ناب و چه عقل عملی و انگیزه صحیح (Javadi Amoli, 2009). از این رو عقل و اندیشه سرمایه‌های بسیار ارزشمند حیات انسان است که نیاز به تربیت دارد لذا، در تدوین، اهداف، اصول، ساحت‌ها و ... تعلیم و تربیت باید در نظر گرفته شود. بر این اساس بین انسان‌شناسی و برنامه‌درسی رابطه مشخص وجود دارد؛ چنانچه این ارتباط به درستی فهم شود، برنامه درسی مطلوب و نظام یافته‌ای شکل می‌گیرد. در نقطه مقابل، غفلت از این امر باعث ابهام و انحراف می‌شود (Maleki, 2019). لذا برنامه‌های درسی باید به شکلی طراحی شوند که توانایی‌های شناختی متربیان همراه با احساسات و نگرش آنان در پهنه‌ی زیبایی‌های جهان مورد توجه قرار گیرد.

۳) مبانی معرفت‌شناسی

انسان بر محور معرفت‌شناسی خاص خود حرکت می‌کند. اگر معرفت‌شناسی او فقط حس و تجربه حسی باشد، هستی‌شناسی او در مدار ماده محصور بوده، زندگی او برابر پندار باطل او، در تنگنای طبیعت محبوس می‌شود (Javadi Amoli, 2008). در این صورت عقل ابعاد وجودی متعالی خود را از دست داده و هویتی دنیوی، این جهانی و سکولار پیدا می‌کند (Parsania, 2022). صورتی که معرفت‌شناسی او اعم از عقل تجربی باشد، هستی‌شناسی وی در ساحت فسیح و میدان وسیع مجرد و مادی، آزادانه اداره می‌شود (Javadi Amoli, 2008) در این صورت عقل بار ارزشی داشته و وسیله قرب‌الله و شایسته مسجودیت فرشتگان الهی می‌شود (Javadi Amoli, 2015) بر این اساس بسیاری از پژوهشگران معتقدند که مراتب مختلفی معرفت و طرق تحصیل آن موثر در شاکله برنامه درسی است. لذا عمق و وسعت

برنامه درسی با ویژگی‌های معرفتی آن رابطه‌ی مستقیم دارد چرا که از طریق برنامه درسی فراگیرندگان تحت تأثیر قرار می‌گیرند و متحول می‌شوند، هر قدر به توانایی‌های شناخت‌شناسانه بیشتری در فراگیرنده قائل باشیم به همان اندازه به توانایی و نفوذ برنامه درسی افزوده‌ایم (Maleki, 2019).

۴) مبانی ارزش‌شناسی

برنامه‌های درسی در همه سطوح آموزشی با ارزش‌ها رابطه قوی و پایدار دارند و هیچ برنامه‌ای را نمی‌توان یافت که آمیخته به ارزش نباشد (Maleki, 2019). بطور کلی می‌توان اذعان کرد که ارزش‌ها روح برنامه‌درسی را تشکیل می‌دهند. بدون جهت‌گیری ارزشی برنامه درسی مرده است. لذا برای جلوگیری از مرگ برنامه‌ها، باید هم مراقبت ارزشی و هم مراقبت روشی داشته باشیم. در خصوص ارزش‌ها و ارزش‌شناسی نیز انواع موضع‌گیری‌ها طرح شده است که هر کدام از آنها به وسیله فلسفه‌ای حمایت می‌شود (Maleki, 2020). بطور کلی ارزش‌شناسی و بحث درباره ارزش‌ها مسبق به بحث‌های انسان‌شناسی و معرفت‌شناسی است (Alam al-Hoda, 2013).

۵) مبانی الهیاتی

مبانی الهیاتی، گزاره‌هایی خبری هستند مربوط به مهم‌ترین عقاید در دین اسلام، که از آنها در استخراج شاخص‌های تعلیم و تربیت اسلامی استفاده می‌شود. روشن است که بررسی و اثبات این مبانی و نیز توضیحات تفصیلی درباره هر یک را باید از کتاب‌های معتبر کلامی و فلسفی جویا شد لذا در این مقاله به مهم‌ترین مبانی الهیاتی دخیل در تربیت عقلانی می‌پردازیم. از جمله مهم‌ترین مبانی الهیاتی وجود خداوند کامل مطلق است. این مبنا در اسلام، همچون سایر ادیان آسمانی، اساسی‌ترین رکن به شمار می‌آید. کمال مطلق خدا فاقد هرگونه محدودیت است و هیچ‌گونه موجود مجرد و غیر مجردی با او قابل قیاس نیست، مطلقاً بی‌نیاز از همه کس و همه چیز است و همه چیز محتاج اوست. از این مبنا می‌توان برای اثبات مصداق کمال و هدف غایی انسان و هدف غایی تعلیم و تربیت - قرب به خدا - استفاده کرد. همچنین اهداف مبانی تعلیم و تربیت باید در راستای این هدف نهایی باشند (Fathali et al., 2021).

گام دوم و سوم: تعقل و به دست آوردن هدف غایی و میانی تربیت عقلانی از مفاهیم فلسفی تعلیم و تربیت با نگاه به هست‌ها بر اساس تفسیر تسنیم

داشتن هدف در تمام فعالیت‌های فردی و اجتماعی انسان امری گریزناپذیر است و این مسئله در گستره کار تعلیم و تربیت و البته برنامه‌ریزی درسی مهم و حیاتی بوده (Yarmohammadian, 2021) و اکثر صاحب نظران برنامه‌ریزی درسی (از جمله: تایلر، تابا، آیزنر و کلاین) از آن به عنوان مؤلفه اصلی و تأثیرگذار تدوین دیگر عناصر برنامه درسی نام می‌برند (Maleki, 2021). لذا در ادامه براساس مبانی نظری اسلام (مطابق با گام اول)، اهداف را به نهایی (غایی) و واسطه‌ای تقسیم شد و ویژگی‌های آن بر اساس تفسیر تسنیم ذکر شد:

اهداف غایی

اهداف نهایی (غایی)، نقطه پایانی و مقصدی است که قابل تصور است (Fathali et al., 2021). و همه شئون آدمی را در پوشش خود می‌گیرد (Bagheri, 2021) هدف منبعث از جهان بینی حاکم بر جامعه بوده و وصول آن به مثابه تحقق آرمان‌های جامعه است. از جهان‌بینی توحیدی مشخص می‌شود که انسان برای کمال آفریده شده و کمال او و بلکه بالاترین مقام او در این است که به جایی برسد که همیشه خود را در محضر خدا ببیند (Javadi Amoli, 2011 & 2015) لذا قرب الی الله اساسی‌ترین کمال (Javadi Amoli, 2010) و نهایی‌ترین هدفی است که انسان می‌تواند دنبال کند (Bagheri, 2021). بر این اساس ملاک‌هایی برای آن به شرح زیر بر اساس تفسیر تسنیم مطرح می‌باشد:

الف) خروج از حجاب انانیت (خودبینی) و منیت (خودپرستی): حجاب انانیت و منیت از همه حجاب‌ها، سخت‌تر و ظلمانی‌تر است، و عبور از آن از تمام حجاب‌ها مشکل‌تر است به گونه‌ای که عبور از دیگر حجاب‌ها مقدمه‌ای برای این حجاب است، به گونه‌ای که باب الابواب عروج به کمال روحانیت دریدن این حجاب است. لذا انسانی که به درد خودبینی دچار است از درک جمال مطلق و رسیدن به کمال مهجور است. پس خروج از این درد شرط اول سلوک الی الله است (Imam Khomeini, 1991).

ب) پی بردن به دُل عبودیت (بندگی فروتنانه) و وصول به عز ربوبیت (شرفیابی محضر والای پروردگار): کسی که عبودیت را پیشه کند و تاج بندگی را بر سر خود گذارد به عز

ربوبیت وصول می‌یابد. و آنچه در عبودیت از انیت و انانیت کسر شود در سایه حمایت ربوبیت به آن دست پیدا می‌کند، تا به مقامی رسد که حق تعالی چشم و گوش و دست و پای او شود، چنین انسان ملکوتی به وسیله خدا می‌بیند و می‌شنود.

اهداف واسطه‌ای

اهداف واسطه‌ای، اهدافی هستند که در عین ارزشمند بودن، واسطه‌ی دست یافتن به اهداف برترند. در واقع مطلوب واقع شدن آن‌ها به جهت مطلوبیت هدفی است که از آن‌ها مورد نظر است (Fathali et al., 2021). بر اساس تفسیرتسنیم اهداف واسطه‌ای عبارتند از: ۱- دین‌داری مبتنی بر مبانی الهیاتی ۲- خوف عقلی از خدا داشتن مبتنی بر مبانی انسان‌شناسی.

گام چهارم: به دست آوردن اصول تربیتی از دل اهداف میانی (واسطه‌ای) با تکیه بر اهداف نهایی (غایی)، مبانی برهانی و فلسفی تعلیم و تربیت به طریق ضرورت عقلی

معنای لغوی اصل، به معنای اساس، ریشه و پایه است و از این جهت می‌توان آن را در لغت متقارب یا مترادف با مبنا دانست. این قرابت سبب شد تا عده‌ای، اصول را با مبانی، یکسان در نظر می‌گیرند و گاهی جزء مبانی تعلیم و تربیت به شمار می‌آورند (Fathali et al., 2021). اما با دقت در مصادیق معنونه و اصول مبینه و تعاریف مطروحه، انفکاک اصول از مبانی گریزناپذیر است (Bagheri, 2021) بر این اساس، مبانی جملات خبری هستند که از دیگر علوم، مانند هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و ... گرفته می‌شود و در تعلیم و تربیت از ثمرات آنها بهره برده می‌شود ولی اصول، ماحصل اهداف و مبانی‌اند و به صورت جملات تجویزی به کار برده می‌شوند (Fathali et al., 2021).

اصل اول: جامعیت

از آنجا که انسان، دارای دو بُعد اصلی روح و بدن است و روح انسان نیز از ساحت‌های مختلف بینش، گرایش و توانایی تشکیل شده است. همچنین استعدادها و ظرفیت‌های گوناگونی که قابل تکامل و شکوفایی هستند، در ابعاد و ساحت‌های مختلف انسان نهفته‌اند. همه این ابعاد، و ساحت‌ها، استعدادها و ظرفیت‌ها با وجود اختلافاتی که در اصلی و فرعی

بودن دارند، در یکدیگر تأثیر می‌گذارند و در مجموع، هویت واحد هر انسانی را می‌توان برآیند فعلیت یافتن مجموع این ویژگی‌ها در او دانست. لذا پرداختن به تعلیم یا تربیت برخی ابعاد و ساحت‌ها یا برخی نیازها و استعدادها، نباید موجب گردد که سایر ابعاد، ساحت‌ها، نیازها به فراموشی سپرده شود (Fathali et al., 2021). این اصل مبتنی بر هدف دینداری و خوف عقلی از خدا داشتن و مبتنی بر مبنای ارزش‌شناسی و الهیاتی است.

اصل دوم: انطباق با اسلام

این اصل در واقع یک اصل محوری و حاکم بر سایر اصول است زیرا ناظر بر کل جریان تربیت مبتنی بر تعالیم اسلامی وجه تمایز تربیت مبتنی بر دیدگاه اسلامی از تربیت سکولار رایج است. از این رو درک و فهم این اصل برای درک اصول دیگر لازم است (Sadeghzadeh & Qamsari & Hasani, 2019). و توصیه می‌شود تمامی اجزا و عناصر برنامه‌های درسی و تربیتی خصوصاً برنامه درسی تربیت عقلانی بر اساس مبانی و اصول اقتباس شده از معارف دین نبوی (ص) باشد. این اصل مبتنی بر هدف دینداری و مبتنی بر مبنای الهیاتی است.

اصل سوم: استمرار

بر اساس مبانی انسان‌شناسی، انسان همواره تحت تأثیر عوامل گوناگون است؛ عواملی که حتی قبل از تولد و از زمان انعقاد نطفه وضعیتی را برای او آماده می‌کند، که دوران جنینی هم اثرگذار است و این شرایط را در دوران زندگی وی پیوسته تغییر می‌دهند. لازم به ذکر است که اراده و اختیار انسان که به تدریج با رشد وی کامل می‌شود یکی از مجموعه عوامل مؤثری است که در رشد و پیشرفت وی در جهت حرکتش تأثیرگذار است. عوامل مزبور، با اثراتی که بر انسان می‌گذارند، موقعیت را برای شرایط بعدی و توانایی‌ها و ظرفیت‌ها و پذیرش آموزش‌های آینده وی نیز آماده می‌کنند و این امر تا پایان زندگی انسان بر روی زمین همچنان ادامه دارد (Fathali et al., 2021). از مبانی ذکر شده اصل استمرار حاصل می‌شود. این اصل نشانگر آن است که تعلیم و تربیت امری تدریجی و استمراری است که از زمان ازدواج ابویین شروع شده و تا پس از مرگ نیز به طور مداوم ادامه یابد. این اصل مبتنی بر هدف غایی و دینداری و مبتنی بر مبنای ارزش‌شناسی و انسان‌شناسی است.

گام پنجم: تعقل و استنتاج ویژگی‌های محتوای برنامه‌درسی تربیت عقلانی بر اساس

تفسیر تسنیم

کلیه برنامه‌هایی که تحت عنوان برنامه‌درسی تدوین می‌شوند فارغ از اینکه از چه الگویی پیروی می‌کنند واجد محتوا هستند (Arnstein & Hankins, 2017) که پس از انتخاب هدف، انتخاب و سازماندهی می‌شود. در واقع نخستین گام برای محقق کردن اهداف در نظرگرفتن محتوای آموزشی مناسب و مطلوب است. چون محتوا تأمین‌کننده اهداف است، لذا در نظر گرفتن محتوای مناسب و سازماندهی آن به عنوان یک مؤلفه مهم در برنامه‌ی درسی تلقی شده است. لذا با کمک تفسیر تسنیم ویژگی‌هایی برای محتوا ذکر می‌شود تا به عنوان چراغ راه برای تدوین محتوای آموزشی از سوی برنامه‌ریزان مد نظر قرار گیرد:

جدول ۱. ویژگی محتوای برنامه‌درسی تربیت عقلانی؛ هدف تحت پوشش و ابعاد آن
Table 1. Features of the content of the intellectual education curriculum; the target covered by its feature its dimensions

ابعاد Dimensions	هدف تحت پوشش Targets covered	ویژگی محتوا Content feature
منطبق با اصل دوم و مبتنی بر مبانی الهیاتی	هدف غایی	توحید محوری
منطبق با اصل اول و مبتنی بر مبانی هستی‌شناسی	هدف دینداری	گستره‌ی معرفت وجود
منطبق با اصل سوم و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	هدف دینداری	پژوهش محوری
منطبق با اصل دوم و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	هدف دینداری	کسب ثواب
منطبق با اصل اول و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	هدف دینداری	محبت و غضب برخواسته از عقل؛ عبرت‌آموزی

گام ششم: تعقل و استنتاج ویژگی‌های فعالیت‌های یادگیری برنامه‌درسی تربیت

عقلانی بر اساس تفسیر تسنیم

عملیاتی شدن برنامه‌درسی، از کانال روش‌های تدریس می‌گذرد (Maleki, 2020)؛ به دلیل اینکه با عملیاتی و اجرایی شدن روش‌های تدریس، رسیدن به اهداف، میسر می‌شود (Fathali et al., 2021). از آنجا که هر روشی اثر مخصوص به خود را دارد و با هویت، ارزش‌ها و ابعاد وجودی انسان ارتباط وثیق دارد، لاجرم این روش‌ها با نگاه فلسفی باید انتخاب شوند (Maleki,

(2020). فعالیت‌های یادگیری برنامه درسی تربیت عقلانی بر اساس تفسیر تسنیم دارای ویژگی‌هایی به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۲. ویژگی فعالیت‌های یادگیری برنامه درسی تربیت عقلانی و محتوای تحت پوشش و ابعاد آن
Table 2. Characteristics of intellectual education curriculum learning activities and the content covered and its dimensions

ابعاد Dimensions	محتوای تحت پوشش Covered content	ویژگی‌های فعالیت‌های یادگیری Characteristics of learning activities
منطبق با اصل اول و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	مهرورزی و ستیز حکیمانه؛ شناخت مبدأ و مقصد	نگاه فراگیر
منطبق با اصل سوم و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	پژوهش محوری و توحیدمحوری؛ کسب ثواب	حرکت آهسته و پیوسته

گام هفتم: تعقل و استنتاج ویژگی‌های معلم در برنامه درسی تربیت بر اساس تفسیر تسنیم
معلمان موقعیت اصلی و محوری را در تصمیم‌گیری و اجرای برنامه درسی برعهده دارند، معلم است که انتخاب می‌کند که چه جنبه‌ای از برنامه و در چه کلاسی و با انگیزه دستیابی به چه مهارتی اجرا کند. مشاهده‌کنندگان دریافته‌اند که با ورود معلم به کلاس، طرح و برنامه خود را فارغ از طرح‌های دیگران، با قدرت به اجرا در می‌آورد (Arnstein & Hankins, 2017) با توجه به نقش و جایگاه معلم، ویژگی‌های این عنصر مؤثر در برنامه درسی تربیت عقلانی به شرح زیر بیان می‌دارد:

جدول ۳. ویژگی معلم در برنامه درسی تربیت عقلانی، هدف و ابعاد آن

Table 3. Teacher characteristics in the curriculum of intellectual education, its purpose and its dimensions

ابعاد Dimensions	هدف Goal	ویژگی‌های معلم characteristics of the teacher
منطبق با اصل اول و سوم و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	دینداری	فراخنای نگرش
منطبق با اصل اول و مبتنی بر مبانی انسان‌شناسی	دینداری	شناخت مخاطب
منطبق با اصل اول و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	دینداری	قهر مهرآگین
منطبق با اصل دوم و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	خوف عقلی و دینداری	چشم پوشی کریمانه

گام هشتم: تعقل و استنتاج ویژگی‌های متربی در برنامه درسی تربیت عقلانی بر اساس تفسیر تسنیم

با اینکه در تربیت شاگرد، نقش معلم مهم‌ترین و کلیدی‌ترین عامل است؛ ولی بدون نقش متربی (شاگرد) هدف‌های تربیتی به‌طور کامل و شایسته تحقق نمی‌یابد. آنچه که در مبانی انسان‌شناسی الگو شرح داده شد انسان چه در مقام استاد و چه در مقام شاگرد و چه در هر نقش تأثیرگذار تربیتی دارای سرمایه‌های وجودی به نام عقل، اراده و اختیار است که مطابق آن‌ها می‌تواند در فرایند تربیت تأثیر مستقیم بگذارد. ویژگی‌های متربی به شرح زیر است.

جدول ۴. ویژگی‌های متربی در برنامه درسی تربیت عقلانی؛ هدف و ابعاد آن

Table 4. Characteristics of the student in the curriculum of intellectual education; its purpose and its dimensions

ابعاد Dimensions	هدف Goal	ویژگی‌های متربی Characteristics of the Student
منطبق با اصل دوم و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	دینداری	اجتناب از حمیت جاهلانه؛ اقامه‌ی عدالت در جامعه؛ شکیبایی و واگذاری امور به خدا؛ مورد اعتماد و درستکار؛ پای پیمان‌ماندن؛ سِرپوشی؛ بیان حکیمانه و حکمت‌بینی؛ وحدت کلمه؛ ق‌دردانی و بدی دیگری را با خوبی پاسخ دادن
منطبق با اصل دوم و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	دینداری و خوف عقلی	باز ایستادن از زشتی‌ها
منطبق با اصل اول و مبتنی بر مبانی انسان‌شناسی	دینداری	شناسایی بدخواهان
منطبق با اصل اول و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	غایی	در همه حال بیاد خدا بودن
منطبق با اصل اول و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	دینداری	انفاق؛ ارتقای تاب‌آوری
منطبق با اصل دوم و مبتنی بر مبانی الهیاتی	دینداری	شریعت‌مداری
منطبق با اصل دوم و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	خوف عقلی	رفتار بیجا و توبه
منطبق با اصل سوم و مبتنی بر مبانی انسان‌شناسی	غایی	معرفت نفس
منطبق با اصل سوم و مبتنی بر مبانی انسان‌شناسی	دینداری	ثبات شخصیت

گام نهم: تعقل و استنتاج ویژگی‌های محیط (فضا) در برنامه درسی تربیت عقلانی بر اساس تفسیر تسنیم

فضای آموزشی هدفمند دانش‌آموزان بسیار حائز اهمیت است. دانش‌آموزانی که محیطی مملو از خلاقیت را درک می‌کنند، احتمالاً برانگیختگی بیشتری نسبت به شناخت و شکوفاسازی استعدادهای خود دارند و برای یادگیری هیجان بیشتری نشان می‌دهند. بر این اساس عنصر محیط یادگیری از جمله عناصر مهم در برنامه‌ریزی درسی است که نمی‌توان از آن غفلت کرد. بر این اساس برای این عنصر در برنامه درسی تربیت عقلانی ویژگی‌هایی به شرح زیر در نظر گرفته می‌شود:

جدول ۵. ویژگی محیط در برنامه درسی تربیت عقلانی؛ هدف تحت پوشش و ابعاد آن
Table 5. Characteristics of the environment in the curriculum of intellectual education; the target covered and its dimensions

ابعاد dimensions	هدف Goal	ویژگی‌های محیط Features of the environment
منطبق با اصل دوم و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	خوف عقلی	حفظ حرمت‌ها؛ اجتناب از جلوه‌گری
منطبق با اصل سوم و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	دینداری	در مسیر راستی

گام دهم: تعقل و استنتاج ویژگی‌های ارزشیابی برنامه درسی تربیت بر اساس تفسیر تسنیم

ارزشیابی از عناصر بسیار مهم در نظام تعلیم و تربیت و به ویژه در برنامه درسی است؛ و تمامی عناصر تعلیم و تربیت را کنترل می‌نماید و از سویی، مربیان و متریبان از میزان تحقق اهداف تربیتی آگاه شده و تفاوت سطوح و تغییرات اعم از نزولی و صعودی نشأت گرفته از آموزش را در بوته بررسی و قضاوت قرار می‌دهند و در افزایش تغییرات مطلوب تلاش می‌کند (Yar Mohammadian, 2021) و برطرف کردن نقاط منفی برمی‌آیند. لذا در این مقال ویژگی‌هایی برای ارزشیابی برنامه درسی تربیت عقلانی با کمک تفسیر تسنیم به شرح زیر مشخص می‌گردید تا به مربیان و برنامه‌ریزان جهت نیل به اهداف غایی و واسطه‌ای کمک کند:

جدول ۶. ویژگی‌های ارزشیابی در برنامه‌ی درسی تربیت عقلانی، محتوا تحت پوشش و ابعاد آن
 Table 6. The characteristics of evaluation in the curriculum of intellectual education, its content and dimensions

ابعاد Dimensions	محتوای تحت پوشش Covered content	ویژگی‌های ارزشیابی Evaluation features
منطبق با اصل دوم و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	پژوهش محوری و توحید محوری	همراهی علم و عمل
منطبق با اصل دوم و مبتنی بر مبانی ارزش‌شناسی	توحید محوری	خلوص
منطبق با اصل دو و اصل سه و مبتنی بر مبانی الهی	توحید محوری	سرشار از حضور

نتیجه‌گیری

تربیت عقلانی در این پژوهش عبارت است از: ایجاد بستری نظام‌مند مبتنی بر وحی برای رشد عقل در جهت درک حقیقت اشیاء و گام برداشتن در جهت کمال و در نهایت تقرب به خداوند متعال. لذا به نظر می‌رسد پس از خانواده، نظام آموزش و پرورش کشور با بسترسازی و تمرکز بر حوزه تربیت عقلانی با برگزاری دوره‌های ضمن خدمت و کارگاه‌های آموزشی و همچنین تشکیل انجمن‌های فعال برای معلمان و دانشجویان مراکز تربیت معلم و ایجاد انگیزه در آنان با کمک مؤلفه‌های ذکر شده در این پژوهش کاستی‌ها و نقاط ضعفی که در محتواهای برنامه درسی موجود وجود دارد را احصا و مورد بازبینی و تامل قرار داده و موجب ارتقای سطح دانش نسبت به برنامه درسی تربیت عقلانی در تمامی مقاطع تحصیلی شود. همچنین با برنامه‌ریزی و تولید برنامه‌های درسی مرتبط با تربیت عقلانی، تا حد امکان درصد خطاپذیری عقل را در متریان خصوصاً نسل جوان کاسته و بهره‌وری صحیح از این قوه‌ی مهم را به آنها بیاموزد. همچنین موجب به وجود آمدن قدرت و توان شناخت نفس، وسعت بخشیدن به نگاه در تربی و معلم، تثبیت و تحکیم حضور در مسیر درست، ایجاد حالت نیاز همیشگی به پژوهش و تحقیق در تربی و معلم، ایجاد محیطی آکنده از احترام به حریم افراد، همچنین با بستن پای هوی و هوس موجب تعدیل در شئون ادراکی و تحریکی انسان، تقویت ایمان، خواهد شد. چنین نگرشی در مورد عقل و تربیت عقلانی، بر دانش برنامه‌ی درسی - به عنوان قلب نظام تعلیم و تربیت - اثر گذاشته و عناصر مهم آن را تحت تأثیر قرار داده و موجب طراحی تفصیلی برای عملیاتی شدن برنامه درسی تربیت عقلانی بر اساس مؤلفه‌های استخراج شده در این پژوهش شود که سایر کشورها حتی کشورهای غیرمسلمان نیز از آن استفاده نمایند.

سهم مشارکت نویسندگان: این پژوهش حاصل بخشی از رساله دکتری غلامرضا حاجی‌زاده می‌باشد که به راهنمایی آقای دکتر حسن ملکی و آقای دکتر علیرضا صادقی و مشاوره حمید پارسانیا انجام شده است. همچنین تدوین طرح تحقیق، فرآیندگردآوری داده‌ها، تحلیل و تفسیر یافته‌ها و نگارش متن مقاله با مشورت کلیه همکاران انجام شد.

تضاد منافع: نویسندگان اذعان دارند که در این مقاله هیچگونه تعارض منافی وجود ندارد.

منابع مالی: پژوهش حاضر از هیچ موسسه و نهادی حمایت مالی دریافت نکرده و تمامی هزینه‌ها در فرآیند انجام پژوهش بر عهده پژوهشگران بوده است.

تشکر و قدردانی: پژوهش حاضر بدون همکاری اساتید راهنما و استاد مشاور امکان‌پذیر نبود؛ لذا از زحماتشان قدردانی به عمل می‌آید.

Reference

- Abbasi, Z. (2017). Designing a curriculum model for moral education in higher education based on the moral teachings of the Holy Qur'an based on the interpretation of al-Mizan. Doctoral thesis on curriculum planning of Allameh Tabataba'i University, Faculty of Psychology and Educational Sciences. [Persian]
- Aghaei, Z., & Sharafi, M. (2020). Rational Training on the Basis of Anthropological and Epistemological Views of Allameh Tabataba'i. *Scientific journal of Research in Islamic education*, 28(46), 77- 102. [doi: 20.1001.1.22516972.1399.28.46.4.9](https://doi.org/10.1001.1.22516972.1399.28.46.4.9).
- Alam alHoda, J. (2013). Islamic Theory of Education and Training. Tehran: Imam Sadeq University Press.
- Arnstein, Ellen, C., & Hankins, Francis, P. (2017). The basics of curriculum principles and issues. Volume 2. Translated by Qudsi Ahghar. Tehran: Islamic Azad University Publications, Science and Research Unit.
- Bagheri, Kh. (2021). A second look at Islamic education, Volume 1, 2 Tehran. Madreseh Publications [Persian]
- Bahij, A. (2018). The intellectual rationalization of youth (Basics, goals, and methods). Master's thesis in Islamic philosophy. Al-Mustafi (PBUH) Al-Alamiya Society, Gorgan Higher Education Complex [Persian]
- Beheshti, S. (2010). Philosophical reflections on education Tehran:
- Beheshti, S., & Rashidi, SH. (2013). Principles Of Rational Training based on the sayings of Imam Reza (PBUH). *Journal of Islamic Education*, 21(18), 5167. SID. <https://sid.ir/paper/243398/en>.
- Fathali, A., Mesbah, M., & Yousefian, M. (2021). Philosophy of Islamic education and training. Tehran: Madrasah Publications.
- Hosseini, SM., Fathi Vajarghah., Khaghani, M., Arefi, M., & RezaeiZadeh, M. (2021). The Position of Digital Citizenship Education in the Official Curricula of Elementary School in Educational System of Iran. *Journal of Educational Sciences. Spring & Summer*, 28(1), 229-252. [http://doi:10.22055/edus.2021.36140.3170](https://doi.org/10.22055/edus.2021.36140.3170) [Persian]
- Islamic Propaganda Organization, International Publishing Company [Persian]

- Javadi Amoli, A. (2008). Soroush Hedayat, volume 4. Qom: Isra Publishing Center. Marqom software. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2009) Tafsir Tasnim; Volume 12. Researcher Mohammad Hossein Elahizadeh. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2009) Tafsir Tasnim; Volume 8. Researcher: Hassan Vaezi Mohammadi. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2009). Tafsir Tasnim. Volume1. Researcher: Ali Eslami. Qom: Israa Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2009). Tafsir Tasnim; Volume 15. Researcher: Karim Abedini. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2009). Tafsir Tasnim; Volume 16. Researcher: Karim Abedini. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2009). Tafsir Tasnim; Volume 7. Researcher Hassan Vaezi Mohammadi. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2009). Tafsir Tasnim; Volume 9. Researcher: Hassan Vaezi Mohammadi and Hossein Ashrafi. Qom: Esra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2010). Interpretation of Tasnim; Volume 3. Researcher: Ahmad Qudsi. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2010). Tafsir Tasnim. Tasnim; Volume 5. Researcher: Ahmad Qudsi. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2010). Tafsir Tasnim. Volume2. Researcher: Ali Eslami. Qom: Israa. Publishing Center. (Persian)
- Javadi Amoli, A. (2010). Tafsir Tasnim; Volume 10. Researcher: Saeed Bandali. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2010). Tafsir Tasnim; Volume 13. Researcher: Karim Abedini. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2010). Tafsir Tasnim; Volume 14. Researcher: Karim Abedini. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2010). Tafsir Tasnim; Volume 17. Researcher: Hossein Ashrafi and Abbas Rahimian. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2010). Tafsir Tasnim; Volume 18. Researcher: Hossein Ashrafi and Ruhollah Rezghi. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2010). Tafsir Tasnim; Volume 19. Researcher: Saeed Bandali and Abbas Rahimian. Qom: Isara Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2010). Tafsir Tasnim; Volume 20. Researcher: Majid Heydarifar and Hassan Jalilzadeh. Qom. Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2010). Tafsir Tasnim; Volume 21. Researcher: Majid Haidarifar and Ruhollah Rezghi. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2010). Tafsir Tasnim; Volume 22. Researcher: Hossein Shafiei and Mohammad Farahani. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2010). Tafsir Tasnim; Volume 4. Researcher: Ahmad Qudsi. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]

- Javadi Amoli, A. (2010). Tafsir Tasnim; Volume 6. Researcher: Hassan Vaezi Mohammadi. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2011). Tafsir Tasnim; Volume 25. Researcher: Ruhollah Rezghi, Haider Ali Ayoubi and Waliullah Isasazadeh. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2011). Tafsir Tasnim; Volume 23. Researcher: Haider Ali Ayubi, Hossein Ashrafi and Mohammad Farahani. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2011). Tafsir Tasnim; Volume 24. Researcher: Ahmad Qudsi, Ruhollah Rezghi and Mohammad Farahani. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2012). Tafsir Tasnim; Volume 27. Researcher: Mohammad Farahani. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2015). Tafsir Tasnim; Volume 35. Researcher: Hossein Shafiei and Attaullah Meizadeh. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2015). Tafsir Tasnim; Volume 36. Researcher: Mohammad Safaei. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2015). Tafsir Tasnim; Volume 37. Researcher: Mohammad Mirzaei and Hossein Shafii. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2016). Tafsir Tasnim; Volume 38. Researcher: Saeed Bandali and Hossein Ashrafi. Qom: Isra Publishing Center.
- Javadi Amoli, A. (2016). Tafsir Tasnim; Volume 40. Researcher: Ruhollah Rezghi Shahroudi. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2016). Tafsir Tasnim; Volume 41. Researcher: Ruhollah Rezghi Shahroudi and Hossein Ashrafi. Qom: Isra Publishing Center. Marqom software. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2015). Tafsir Tasnim; Volume 26. Researcher: Hossein Ashrafi, Haider Ali Ayoubi and Waliullah Isasazadeh. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Javadi Amoli, A. (2016). Tafsir Tasnim; Volume 39. Researcher: Mohammad Javad Dashti, Ruhollah Rezghi and Ahmad Jamali. Qom: Isra Publishing Center. [Persian]
- Khazali, Sh., Izadi, M., Davae. M., & Ansarian. F. (2023). Presenting the Epistemological Model of Quranic Intellectual Education in Elementary School. *Journal of Educational Sciences (JEDUS)*. 30(1), 101-126. DOI: 10.22055/edus.2023.41952.3394 [Persian]
- Khomeini, R. (1991). Etiquette of prayer. Tehran: Institute for editing and publishing the works of Imam Khomeini. [Persian]
- Malek, H. (2021). Curriculum planning in the secondary education course "specially for graduate students". Tehran: Samt Publications
- Maleki, H. (2001). Intellectual education in Nahj al-Balagha and its educational implications. The fourth book. Center for Islamic Education Studies. [Persian]

- Maleki, H. (2019). The religious identity of the research curriculum in the Islamic theory of the curriculum. Tehran: Aeeizh Publications. [Persian]
- Maleki, H. (2020). The theory of monotheistic naturalism in the curriculum. Tehran: Madreseh Publications. [Persian]
- Maleki, H. (2021). Curriculum compilation model with monotheistic naturalism approach. Tehran: Madreseh Publications, First edition.
- Maleki, H. (2021). The Religious identity of the curriculum. Tehran: Madreseh Publications. [Persian]
- MehrMohammadi, M. (2014). Curriculum of viewpoints, approaches and perspectives (2nd edition). Tehran: Samt Publications; Mashhad: Astan Quds Razavi Publications. [Persian]
- Mohsenpour, B. (2011). An Islamic approach to educational sciences and education. Tehran: Madrasah Publications. [Persian]
- Nouroozi, R., & Barati, M. (2020). Explanation of the stages of rational education based on the levels of the soul from the point of view of Mulla Sadra. Research on Islamic education issues, Volume 28, new period, number 84. [Persian]
- Okhovat, A. (2015). Human existence structure from the point of view of reason. Edition 1, Tehran: Publication of the Qur'an and Ahl al-Bayt of Prophethood. [Persian]
- Parsania, H. (2022). Philosophy and method of social sciences. Qom: Book Garden Institute. [Persian]
- Rezaee, M. (2021). An Explanation of the Methodology of Inferential Research of Rational Necessity in the Philosophy of the Islamic Education. *Journal of Islamic Education*, 28(49), 85-119. [Persian]
- Roshanghias, P., Liaghatdar, M. J., Zamani, B. E., & Sharifian, (2021). Development and Validation of a Lifelong Learning-Based Curriculum Assessment Scale in Higher Education. *Journal of Educational Sciences*, 28(1), 4366. DOI:10.22055/edus.2020.32824.2998 [Persian]
- Sadeghzadeh Qamsari, A., & Hassani, M. (2019). An explanation of the philosophy of education in the Islamic Republic of Iran. Tehran: Madrasa Publications. [Persian]
- Turkashvand, N., Ghaffari, KH., Faqhihi, A., & Nateghi, F. (2018). "A comparative study of the goals and principles of rational education in the thought of Allameh Jafari and Kant." *Islam va Pazhūheshhaye Tarbiyati* 10(2), Fall & Winter 2017-18. [Persian]
- YarMohammadian, M. H. (2021). Basics and Principles of Curriculum Planning. Tehran: Yadavareh Kitab Publications. [Persian]
- Zahedi, M. (2006). Islamic educational theory. Tehran: Sabereh

